

Gyóni Lajosné

A lengyelországi iskoláról – rendszerváltás idején

– A *Problemy opiekuńczo-wychowawcze* 1995. 1. száma nyomán –

A „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” folyóirat a lengyel Oktatási Minisztérium kiadványa. Állandó rovatai a címnek megfelelően A nevelés, a gyermek- és ifjúságvédelem; Módszertani tanácsok és tapasztalatok; Neveléslelektani tanácsadás; Külföldi szakmai konferenciák; Pedagógiai kiadványok; valamint Felkészítés az életre. Az ismertetés a folyóirat 1995. 1. számából válogatott.

A lengyel iskola a rendszerváltás időszakában működési zavarokkal küzd. A Pedagógus Szakszervezet XXVI. Országos Tanácskozásának (1994. október) állásfoglalása szerint „1990-től megkezdődött az iskola jelenkori történetének legragikusabb korszaka”. *Radziwill Anna* (történelem szakos középiskolai tanár, a köztársasági elnök mellett működő Kulturális Tanács helyettes vezetője) a „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” című nevelésmódszertani folyóirat 1995. 1. számában közölt interjútban határozottan elutasítja a fenti megállapítást. A súlyos gondok ellenére az 1989-es esztendő a nemzeti függetlenség elnyerésének éve, akkor teremtődtek meg a demokratikus iskolarendszer létrejöttének politikai feltételei. Az iskolák vezetői hivatalnokokból azok igazi irányítói lettek.

Kedvező jelenség, hogy a rendszerváltás időszakában 10%-kal nőtt az általános iskolát végzettek száma. A gazdasági nehézségek ellenére megkészsereződött a felsőoktatásban részt vevők aránya. A lengyel középiskolások 4%-a, az általános iskolások 0,5%-a tanul a nem publikusnak nevezett alternatív iskolákban. Figyelemre méltó eredmények vannak a piacgazdaság igényeihez igazodó szakképzésben is.

Bebizonyosodott, hogy az 1991. évi oktatási törvény nem képes hosszú távon szabályozni az iskolarendszer működését, de alapvető törekvései most is érvényesek. Ilyen például az iskolai autonómia kiteljesítése, az iskola és a helyi társadalom közötti kapcsolat erősítése.

Radziwill Anna szerint az ideológiai függőségektől, a központi felügyelettől megszabadult iskolák „felmentették” magukat az iskolai nevelés végiggondolásától. A formális tervezés megszüntetésével számos iskolában lemondtak arról, hogy tudatosan igazítsák el a tanulókat a mai élet értékvilágában. Sokan úgy vélik, a hittanoktatás feladata a morális, humán értékek közvetítése. Drasztikusan csökkent a tanórán kívüli tevékenységek száma. Pénzhiány miatt sok iskolában megszüntették a szakköri tevékenységeket, például a sport- és a néptáncköröket. Leértékelődött és sorvad az osztályfőnöki munka. Rosszabbodtak az iskola működési feltételei, csökkent a pedagógusok reálbére. A kialakult helyzet kárvallottjai a fiatalok, felelősei pedig az iskolák vezetői.

„Az iskola kultúráközvetítő funkciója a helyi környezetben” címmel tanulmányos kutatási beszámolót közöl a folyóirat (*Pielasińska Wiesława* beszámolója). Megállapítja, hogy az iskola kultúrateremtő és -közvetítő szerepét általában

elismerik. Különösen a kis településeken, falvakban és a kisvárosokban érezhető az iskolák kulturális kisugárzása. Ebben a témában kérdőíves vizsgálatot végeztek 47 vidéki önkormányzatnál több száz vidéki, a kulturális elithez tartozó személy körében. Az eredmény lehangoló. A vidéki iskolák és más kulturális intézmények infrastruktúrája szegényes, a lakosság pszichés és anyagi feltételei lehetetlenné teszik e funkció teljesítését. A megkérdezett pedagógusok fele úgy látja, hogy rendszerváltás előtt a település kulturális élete gazdagabb volt. A megkérdezettek 5%-a úgy véli, hogy most jobb a helyzet. A hivatásos nevelők 18%-ának véleménye szerint most is – de korábban is – a kulturális élet színvonala igen alacsony.

Az okok között szerepel: minden drága, a kultúra mellőzhető luxus: 76%; az embereknek nincs rá ideje, fáradtak: 41%; a kulturális piacon rengeteg a minősíthatetlenül gyenge sajtó, irodalom, kétes értékű film és zene: 41%. Pozitívumnak tartják a cenzúra hiányát és az alternatív kulturális piacot, a választhatóságot. A megkérdezett 318 iskola pedagógusai kijelentik: az ingyenes oktatás fikció. Szülői, illetve más támogatás nélkül az iskola működésképtelen. A megkérdezettek 83%-a vallja, hogy az iskola legfontosabb támogatója az SzMK, a falusi iskolák 18%-a, a városiak 33%-a szponzori segítséggel működik.

Néhány adat a fenti iskolák tárgyi feltételeiről: az iskolák 56%-ában nincs tornaterem, 60%-ában hiányzik az ebédlő, nincsenek napközis termek (57%), hiányzik a sportpálya (12%), hiányzik a műhelyterem (83%), az iskolák 9%-ában nincs olvasóterem sem. Milyen kulturális rendezvények voltak az iskolában? Disco (évente 9 alkalom), történelmi évfordulók megünneplése, ritkán szerveznek színház- vagy múzeumlátogatást.

A pedagógusok véleménye egyértelműen alátámasztja a lengyel közoktatás kedvezőtlen anyagi és személyi körülményeit. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az önkormányzatok kulturális elítjének képviselői nem is tudják, hol vannak az iskolák, keveset tudnak az iskolák kulturális rendezvényeiről. A megkérdezettek fele tapasztalja a település kulturális életének élszegényedését, a másik fele objektív átmeneti nehézségekkel magyarázza a kialakult helyzetet. Csupán néhány kisvárosban jelzik: a kulturális élet mára megélnékült.

A vizsgálati eredmények természetesen nem általánosíthatók, de felhívják a figyelmet arra, hogy az általános iskola a műveltség és a kultúra közvetítésének demokratikus intézménye, amelynek egyenlő esélyeket kell nyújtania az állampolgároknak lakóhelyüktől függetlenül. Csakhogy a gyakorlat nem ez.

Egy varsói általános iskola igazgatója (*Drobot Jolanta*) beszámol az iskola és a szülők kapcsolatáról. Az önkormányzati iskolának 1000 tanulója van, működési feltételei átlagosak. Több hátrányos helyzetű tanuló van az iskolában. A tanév elején a szülőkkel ismertetik az iskola pedagógiai programját, és egy kérdőív segítségével felmérik, hogy miben segíthetnek a szülők az iskolának. Az első ilyen program az egészségvédelem lett. A program öt évvel ezelőtt indult 100-150 szülő aktív közreműködésével. (A szülők körében voltak egészségügyi dolgozók, orvosok is.) A programot a tanulók egészségi, pszichoszomatikus állapotának diagnosztizálásával kezdték. A „fehér szombatokon” az iskolában az egészségügyi követelményeket betartva elvégezték a szükséges vizsgálatokat. Az egészségmegővés közös ügyvé vált. Bizonyosodott, hogy a gyerekek 70%-a logopédiai, beszédjavító gondozásra szorul. Így az iskolában két logopédus elkezdte az intenzív munkát, a segítő iskolapszichológus tanácsait is figyelembe véve. Az öt éves program mára már sokat változott, igazodott a felmerülő aktuális feladatokhoz.

A tanulási nehézségekkel küzdő tanulók számára az ötödik osztályban létrehozta egy kis létszámú osztályt. Rendszeresek a kompenzáló/korrepetáló foglalkozások. Alkalmazznak csoportterápiát, drámajátékot, relaxációs tréninget vezetnek a tanulóknak. A környezeti ártalmakra reagálva, 1993-tól a program hívó szava: „Építsünk olyan világot, amelyben szeretnénk élni.”

Az iskolai munka megújításáért tevékenykedik a már tíz éve működő Alkotó Iskolák Szövetsége. Megalapítói az akkoriban még állami gimnáziumok igazgatói voltak. 29 iskolaigazgató vállalta az intézmény innovatív tevékenységének támogatását, elindították az alkotó iskolák mozgalmát. Az alkotó gimnáziumok helyi tanterv szerint tanítanak. A kötelező tantárgyak számát csökkentették, az idegen nyelv oktatására, valamint úgynevezett „műhely” osztályok működéséhez biztosították órakeretet. A tanulói teljesítmények értékelése egy tanévben háromszor, szövegesen történik. A tehetséges tanulók egyéni tanulási program szerint haladhatnak, a kiugró tehetségek már az érettségügyi vizsga előtt megkezdhetik egyetemi tanulmányaikat. Minden gimnázium patronál egy falusi és egy városi általános iskolát.

Munkájukban az alkotó iskolák támaszkodnak a lengyel nemzeti hagyományokra, a kiváló pedagógusok munkájára, és nyitottak a kor tudományos és oktatási kihívásaira.

Az alkotó iskolamozgalom szemben áll a lengyel iskolarendszer tehetetlenségével. Sokak belenyugvó véleménye szerint a mai lengyel iskolának nincs határozott nevelési programja. A régi politikafüggő célokat új frázisok helyettesítik. Az iskolák fentről várják a konkrétabb útmutatásokat. Igazi reform helyett eluralkodott a tantervi minimalizmus. Ez kényelmes állapot a pedagógusoknak, a gyerekeknek és a szülőknek. Mindez a nyugati mintakövetés, a modernizáció jegyében történik. Az oktatás minőségi fejlesztése nem oldható meg sem központi előírások, sem az oktatási törvény szintjén. A fejlesztés a hatékony pedagógiai munka eredménye lehet. 1985 óta vallják ezt az Alkotó Iskolák Szövetségének tagjai.

A „műhely” osztályok (klasy autorskie) létrejöttének az alapja az a pedagógiai felfogás, miszerint pusztán a tananyag feldolgozása nem elegendő a fiatalok intellektuális fejlesztéséhez. A személyiségfejlesztés feladatai jól szervezett, változatos tevékenységi körben realizálhatók. Egy iskolán belül is több „műhely” osztály működik, például ökológiai, környezetvédelmi, nyelvi, színművészeti, újságírói, informatikaimenedzsment-képzést vagy humán szolgáltatást nyújtó, ifjúsági mozgalom, a közösségi vagy vallási értékek mentén szerveződő osztályok. Így minden osztálynak van saját tanterve és tantervi követelménye. A követelményrendszer megjelöli a minimumot, és tudatosítja a maximális teljesítményszintet is. A „műhely” osztályok tantervei a helyi tanterv részei. Az iskola segíti a programalkotást a feltételek biztosításával. A „műhely” osztály beavat egy-egy alkotói tevékenységbe. Az osztály vezetése két pedagógus dolga (a családi minta szerint férfi és nő). Ennek számos praktikus haszna van, de a nevelőmunka szempontjából is rendkívül hatékony. Az osztályokban nagy gondot fordítanak a társas kapcsolatok fejlesztésére, az etikai normák mindennapi gyakorlására. Az együttélési normákat közösen alkotják meg, betartásuk a diákokra és a tanárookra nézve kötelező.

A beszámoló szerint a hittan és etika oktatása mellett a tanulók igényelnék az osztályfőnöki órákat is. Választ keresnek olyan kérdésekre, mint például Ki az

ember? Ki és mi vagyok én? Mi lehetnék? Minek vagyok? Kit szolgálok? Érdemle-
gesen vitatkoznak az élet céljáról, a szabadságról, a függetlenségről, a boldog-
ságról, a szerelemről és a szeretetről. A hiteles nevelő sokat tehet az ifjúság
erkölcsi fejlesztése érdekében. E mozgalom kezdeményezője *Nakoneczna Danuta*
gimnáziumi igazgató.

*

A folyóirat beszámol az 1994 őszén Jeruzsálemben rendezett V. Nemzetközi
Korczaak Konferenciáról. (A szerző *Theiss Wieslaw*, a konferencia résztvevője, a
varsói egyetem professzora, aki a magyarországi Korczak Bizottság meghívására
előadóként vett részt egyik rendezvényünkön.)

A nemzetközi konferencia szervezői a Nemzetközi Janusz Korczak Társaság,
az Izraeli Korczak Bizottság, valamint a Ghetto Fichters House munkatársai.
Tiszteletbeli elnöke Izrael oktatási kulturális és sportminiszter *Ammon Rubinstein*
volt. 18 ország száznál több képviselője vett részt a Jeruzsálemben szervezett
konferencián.

Az eszmecsere három témakörben folytatódott: *Korczaak* életműve, a korczaki
eszmerendszer aktualitása és érvényessége, valamint inspiráló hatása a nevelés-
ben. Ismét megfogalmazódott, hogy nem ismerjük eléggé, a maga teljességében a
korczaki hagyatékot. A lengyel dokumentációs-kutató központ, a *Korczakianum*
folyamatosan közli az új forrásanyagokat. Ezek feldolgozása a szellemi és anyagi
feltételek szerint több országban történik, például Svédország, Németország,
Japán. Az USA kutatói Korczak életrajzának interdiszciplináris kidolgozását
célozták meg. Az elhangzott referátumok számos új felvetéssel gazdagították az
„Öreg Doktor” szellemi hagyatékának értelmezését.

Komoly próbálkozás a korczaki hagyaték filozófiai interpretációja. Egyes
kutatók rámutattak az aktualizálás veszélyeire. Többen az eszmerendszer univer-
zális voltát hangoztatták, hangsúlyozva, hogy a politikai hegemonia európai
országokbeli megszűnésével a korczaki eszmerendszer a demokrácia pedagógiája,
egy igazi nevelési alternatíva, amelynek a gyermeki jogok, a tolerancia, a humaniz-
mus a gyakorlati pedagógiai kategóriái. Többen vállalkoztak *Korczaak* nevelési
rendszerének módszertani elemzésére. Az elemzés tárgya a korczaki konfliktuske-
zelés, valamint a művészeti nevelés. A korczaki hagyaték mai üzenete az „Öreg
Doktor” humanizmusa, az emberiséget összetartó eszmék iránti elkötelezettség.

A vitában felszóltak a holocaust túlélői és a Shoah-pedagógia képviselői. (A
Shoah-pedagógia a II. világháborúban a zsidó nép elpusztítására vezető események-
nek történelmi tapasztalatain alapuló pedagógiai axiómák rendszere az iskolai
nevelés által közvetíthető értékrend összegezésére.) A háború jelen van Izraelben,
békére nevelés az iskoláink feladata – szóltak a konferencia legifjabb résztvevői, az
izraeli diákok. A kölcsönös tiszteletet, toleranciát, a nehéz körülmények között
naponta gyakoroljuk tanárainkkal együtt, mondják.